

УДК3762:616.7

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

*Крупа Валентина Володимирівна
м.Хмельницький*

У статті розкритий зміст визначених у дослідженні педагогічних умов підготовки фахівців фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах. Коротко показані їх особливості та вплив цих умов на якість підготовки фахівців як однієї з основних складових фундаментальних базових компонентів удосконалення навчально-виховного процесу у вузі .

Ключові слова: педагогічні умови, навчальний процес, професійна компетентність, самостійна робота, індивідуально-психологічні особливості, професійний тренінг, компонент, педагогічна майстерність.

Реформування вищої освіти та входження України в європейський освітній і науковий простір зумовлені зростанням вимог до професіоналізму випускників вищих навчальних закладів в умовах ринкової конкуренції. Орієнтація на розвиток студента як особистості, індивідуальності й активного суб'єкта професійної діяльності може бути реалізованою лише на гуманістично-демократичному підґрунті педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах. Така організація професійної підготовки майбутніх фахівців усе більше набуває характеру діалогу, співпраці, співтворчості, в яких переважає взаємозакінченість обмін особистісними цінностями й досвідом викладача і студента. Це відкриває ширші можливості студенту підготувати себе до успішної самореалізації, яка буде визначатися як його фаховою обізнаністю, так і психічним та фізичним благополуччям, ставленням до власного здоров'я та здоров'я інших.

Основу вдосконалення навчально-виховного процесу з підготовки висококваліфікованих фахівців складають педагогічні умови. Питання удосконалення педагогічних умов підготовки фахівців розглядали у своїх працях науковці Бутенко В.Г., Грязнов І.О., Іщенко Д.В., Пометун О.І., Поліщук В.А., Романишина Л.М., Сметанський М.І. та багато інших. Але, разом з тим, у прямій постановці педагогічні умови формування професійної компетенції фахівців фізичної реабілітації у цих працях не роз-

глядались. А тому, актуальність статті полягає у обґрунтуванні педагогічних умов підготовки зазначених фахівців.

Мета статті – розглянути педагогічні умови удосконалення процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації.

Компетентність формується в діяльності і завжди виявляється в органічній єдності з цінностями людини, оскільки тільки за умови ціннісного відношення до діяльності, особовий зацікавленості досягається високий професійний результат. При цьому, ціннісно-цільова орієнтація професійної підготовки полягає в сприянні становленню інтегральних особистісних характеристик, які виступають як безпосередні показники професійного розвитку людини.

У сучасних умовах формування професійної компетентності майбутніх фахівців є одним з фундаментальних базових компонентів їх професійної підготовки і обумовлено синтезом професійних знань (гносеологічний компонент), ціннісних відносин (ціннісно-смысловий компонент) і спеціальних умінь (діяльнісний компонент). Вважаємо, що формування професійної компетентності майбутніх фахівців відбувається в навчальному закладі, де взаємовідношення середовища і розвитку особи розуміється як багатообразний, суперечливий по характеру взаємозв'язок індивіда з тим, що його оточує. Отже, формування професійної компетентності майбутніх фахівців обумовлене розвитком соціокультурною, освітньою і педагогічними середовищем, а також особливостями проектування навчально-виховного середовища професійного навчання на основі визначених педагогічних умов.

Стратегічною метою процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців є результат навчання-професійно підготовлений фахівець фізичної реабілітації.

Ланки процесу навчання конструє форма організації навчання у кожному ВНЗ. У ній передбачається оптимальне розташування і взаємозв'язок компонентів навчання, їх дія і взаємо-

дія, що забезпечують засвоєння студентами знань, формування необхідних умінь і навичок; розвиток особистості студентів. Форми навчання грають інтеграційну роль в створенні системи формування знань з фізичної реабілітації, оскільки об'єднують в єдине ціле компоненти процесу навчання: цілі, зміст, форми, методи навчання, набір засобів навчання.

Важлива роль при організації процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців належить керівному та науково-педагогічному складу ВНЗ. В зв'язку з цим у нашому дослідженні були обґрунтовані основні компоненти педагогічної діяльності науково-педагогічного складу, що забезпечують ефективність професійно направленої підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації.

На думку І.Ф.Харламова у навчально-виховному процесі мають місце наступні взаємозв'язані види педагогічної діяльності вчителя: діагностична; орієнтаційно-прогностична; конструктивно-проектувальна; організаторська; інформаційно-пояснювальна; комунікативно-стимулююча; аналітико-оцінна; дослідницько-творча [7, с.476].

Н.Н.Тарасенко визначає педагогічну майстерність, як – комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності. Його елементами визначено:

- гуманістична спрямованість (інтереси, цінності, ідеали);
- професійне знання предмету, методики його викладання, педагогіки, психології;
- педагогічні здібності (комунікативність, перцептивні здібності, динамізм, емоційна стійкість, оптимістичне прогнозування, креативність);
- педагогічна техніка (уміння управляти собою, уміння взаємодіяти) [4, с.10].

М. П. Щербань визначає, що до складових педагогічної майстерності вчителя(педагога) відносяться: знання, педагогічні здібності, педагогічний такт, педагогічна техніка, педагогічна майстерність учителя, культура мовлення, методична майстерність, особисті якості, педагогічний оптимізм [6, с.166].

На нашу думку, діяльність науково-педагогічного складу ВНЗ складається з восьми головних видів діяльності, що тісно переплітаються, а саме:

- інформаційна (озброєння основ наук, що навчаються знаннями), розвиваюча (розвиток розумових сил студентів);
- орієнтаційна (формування соціально значущих мотивів);
- мобілізаційна (мобілізація уваги і волі учбових завдань, що навчаються на виконання);
- конструктивна (проекування своєї діяльності і діяльності навчаних);
- організаторська, комунікативна (встановлення взаємин в ході роботи);
- дослідницька.

Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації забезпечується виконанням системи особистісних і педагогічних вимог до педагога, що пред'являються. Тому першою педагогічною умовою можна вважати вдосконалення організації та проведення науково-педагогічним складом формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Професійна підготовленість науково-педагогічного складу є найважливішим джерелом визначення оптимального змісту, форм і методів професійної підготовки майбутнього фахівця. Розглянемо змістовні компоненти в загальній структурі науково-педагогічної діяльності педагога.

Інформаційний компонент. Основним завданням навчально-виховної роботи педагога є набуття основами знань з навчальних предметів. Ми не можемо не погодитись з думкою видатного педагога О.В.Сухомлинського про те, що знати – це означає уміти застосовувати знання. Про знання можна говорити лише тоді, коли вони стають чинником духовного життя, захоплюють думку, будять інтерес [5, с.39]. У зв'язку з цим на

перший план виступає інформаційна діяльність педагога.

Джерела наукової інформації, яку отримують студенти, багатообразні: підручники, наукова література, кіно, радіо, телебачення, комп'ютерні програми і ін. Проте найважливіші зміни в інформаційному стані майбутніх фахівців з реабілітації здійснює безпосередньо сам педагог. Тому цілком природно, що першою вимогою до педагога повинно бути глибоке і активне знання ним свого предмету, що забезпечує своєрідний «запас інформації».

Науково-педагогічний склад повинен володіти наступними інформаційними навичками, уміньми і знаннями:

- знаннями свого предмету і інших суміжних предметів, уміньми оперувати сукупністю понятійного апарату;
- знаннями основ ораторського мистецтва, уміньми говорити доступно, логічно, чітко, стисло;
- уміньми використовувати різні засоби передачі інформації і контролю;
- уміньми використовувати сучасні педагогічні технології і інноваційні педагогічні системи;
- уміньми і навичками застосування всього різноманіття методів викладання, досягнень сучасної психолого-педагогічної, методичної наук.

2. Розвивальний компонент забезпечує вирішення не тільки освітніх, але і виховних завдань. Навчання набуває розвиваючий характер при цілеспрямованому управлінні розумовою діяльністю студентів в процесі навчання.

Активність, життєвість знань – це вирішальна умова того, щоб вони постійно розвивалися, заглиблювалися. Знання лише тоді і живуть, коли розвиваються і заглиблюються. Тільки за умови розвитку знань здійснюється закономірність: чим великими знаннями володіє учень, тим легше йому вчитися [5, с.39].

Для розвитку розумових здібностей студентів педагоги повинні володіти наступними знаннями:

- динаміки становлення трьох основних засобів пізнавальної діяльності: наочних дій, образів, символів;
- логічних дій над поняттями (визначення, обмеження, узагальнення, розділення);
- основних особливостей індуктивних, дедуктивних і гіпотетичних висновків, що дозволяє розуміти побудову правильних висновків і гіпотез;

Також повинні вміти: створювати проблемні ситуації на заняттях, що вимагають самостійного мислення студентів; здійснювати дидактичну переробку наукових методів в методи викладання.

Орієнтаційно-прогностичний компонент. Ця діяльність педагога в основному реалізується через заходи виховного плану. Виховна роль педагога має на увазі цілеспрямовану діяльність, спрямовану на засвоєння студентами суспільного досвіду, певної системи суспільно-значущих ціннісних орієнтацій. Орієнтаційно-прогностична діяльність виражається в уміньми науково-педагогічного складу визначити напрям навчально-виховної діяльності, її конкретні цілі і завдання на кожному етапі навчання, прогнозувати (від грець. слів *pro* – вперед + *gnosis* – знання) її результати, тобто те, чого конкретно хоче досягти викладач, які зрушення у формуванні і розвитку особистості студента він хоче отримати.

Організаційно-мобілізаційний компонент діяльності педагога. Організаторська діяльність пов'язана із залученням студентів в намічену навчально-виховну роботу і стимулюванням їх активності. Педагог повинен володіти наступними організаційними навичками і уміньми:

організувати колектив навчальної групи і направити його діяльність на успішну навчальну роботу; організувати самостійну роботу студентів; організувати заняття, свою працю і працю студентів на занятті; організувати науково-пізнавальні вечори, олімпіади, планування і організації викладацької роботи.

Комунікативний компонент. Комунікація, тобто обмін думками, переживаннями, настроями, бажаннями і т. д. Зміст кон-

кретної комунікації може бути різним: обговорення новин, повідомлення про погоду або суперечка про політику, вирішення ділових питань з партнерами (всього не перерахуєш). Що б це не було – це завжди комунікація, і увияти собі спілкування без неї неможливо [2, с.30].

Комунікативний компонент полягає у встановленні правильних взаємин: з окремими студентами; групами студентів; окремими педагогами, управлінням і зі всім колективом навчального закладу. Комунікативна діяльність вагомо сприяє ефективному вирішенню освітніх і виховних завдань.

Дослідницький компонент. У завдання педагога входить також формування у студентів умінь і навичок мислення і дослідження соціально-педагогічних процесів і явищ.

На думку В.І.Загвязинського, педагогічна діяльність повинна містити елемент пошуку кращих, оптимальних для певної ситуації варіантів її виконання. Сказане визначає необхідність оволодіння принципами і методами психолого-педагогічного дослідження не тільки ученими, що досліджують цю сферу, але і широким колом психологів і педагогів. Це дозволить краще усвідомити нові цілі і завдання освіти і виховання, освоїти прогресивні технології, гнучкі організаційні форми, знайти способи органічного поєднання педагогічних, психологічних і інших (медичних, соціально-реабілітаційних) методів, переглянути навіть деякі принципи освіти і виховання [3, с.4].

В результаті виконання цих завдань науково-педагогічний склад повинен володіти наступними знаннями, навиками і вміннями проведення досліджень:

- знаннями і вміннями аналізувати заняття;
- вмінням спостерігати педагогічні процеси і явища;
- вмінням сформулювати гіпотезу, провести нескладний педагогічний експеримент, направлений на вивчення питань, що цікавлять педагога;
- знаннями простих методів обробки даних педагогічного експерименту;
- вмінням анотувати і рецензувати статті і книги;
- навиками роботи з каталогами і літературою;
- вмінням оволодіти передовим досвідом інших педагогів, творчо застосовувати і переробляти його.

Отже, для здійснення підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації науково-педагогічному складу необхідно добре розбиратися в психології і педагогіці організації виховного процесу в умовах ВНЗ, у формах і методах навчання та виховання, розвивати у себе творчу уяву, конструктивно-проектувальні здібності, уміння планувати навчальну і виховну роботу.

Наступною педагогічною умовою забезпечення якості підготовки фахівців фізичної реабілітації є урахування індивідуально-психологічних особливостей студентів у процесі їх підготовки. Навчально-виховна діяльність науково-педагогічного складу пов'язана з вивченням студентів і встановленням рівня їх розвитку, вихованості (від грець. *diagnosis* – розпізнавання, визначення). Не можна здійснювати навчально-виховну роботу, не знаючи особливостей фізичного і психічного розвитку кожного студента, рівня його розумової і етичної вихованості, умов сімейного життя і виховання і т. д. Щоб здійснювати навчально-виховний вплив на студента, треба перш за все знати його в усіх відношеннях. Для цього викладачу необхідно бути наглядним, володіти методами вивчення і визначення (діагностики) рівня сформованості професійних якостей студентів, знати коло їх інтересів, схильностей, характер їх діяльності.

Вивчення практики індивідуальної роботи науково-педагогічного складу і особистий педагогічний досвід роботи у ВНЗ показують, що педагог, пізнаючи особливості студента, визначає і методику роботи з ним. Кожна людина – це особливий світ, взаємодія з ним носить індивідуальний характер. Досягнення бажаних результатів такої взаємодії знаходиться, як показує практика, у прямій залежності від дотримання основних педагогічних принципів індивідуальної роботи з студентами, правильного вибору форм і методів.

Наступною педагогічною умовою процесу, який ми розглядаємо є удосконалення методики проведення занять з майбутніми фахівцями фізичної реабілітації. Вибір методів навчання та вдосконалення методики проведення занять з майбутніми фахівцями фізичної реабілітації для нас був одним з найважливіших аспектів дослідно-експериментальної роботи. Складність даного питання полягає у виборі методів навчання з урахуванням визначених суперечностей та труднощів, які впливають на процес підготовки фахівця фізичної реабілітації. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи, психолого-педагогічної літератури дав можливість зробити висновок про те, що розробку всієї структури методики необхідно здійснювати з урахуванням більшості чинників, які впливають на процес підготовки фахівця фізичної реабілітації.

На думку І.С.Подласого, «метод навчання – це впорядкована діяльність педагога і тих, хто вчиться, яка спрямована на досягнення заданої мети навчання. Під методами навчання (дидактичними) часто розуміють сукупність шляхів, способів досягнення цілей, вирішення завдань освіти. У педагогічній літературі поняття методу іноді відносять тільки до діяльності педагога або до діяльності учнів. У першому випадку доречно говорити про методи викладання, в другому – про методи учіння. Якщо ж мова йде про спільну роботу вчителя і тих, хто вчиться, то тут, поза сумнівом, виявляються методи навчання» [4, с.201].

Як вважає академік І. Д. Бех, найбільш обґрунтованим методом підвищення емоційної стійкості особистості виступає соціально-психологічний тренінг. Останнім часом, як вважають багато дослідників, соціально-психологічний тренінг набув значного поширення насамперед як складова підготовки спеціалістів різного профілю. Соціально-психологічний тренінг як новий напрям, що передбачає загальний вплив на особистість, створює оптимальні умови для регуляції цілісного організму, а також сприяє підвищенню емоційної стійкості випускників вищих навчальних закладів [1, с. 269-270].

Навчання через науково-дослідну роботу (НДР) – метод, відповідно до якого майбутній фахівець досліджує (і вирішує) одну з невирішених проблем. Той, що навчається приєднується до групи з декількох чоловік, перед якими коштують подібні ж завдання. Група, у свою чергу, працює під керівництвом викладача-консультанта, який повинен створити з цієї групи суспільство, що навчається, кожен член якого вчиться, використовуючи досвід інших членів суспільства, вирішальних свою проблему.

Під індивідуальним практикумом розуміється самостійна аудиторія і позааудиторна робота студента за завданням викладача. Цільове призначення індивідуальних практикумів: розвиток індивідуальних здібностей, стилю учбової і наукової діяльності, забезпечення глибокого наукового інтересу до окремих проблем теорії і практики, озброєння студентів навиками науково-дослідної роботи. Види індивідуальних практикумів включають відробіток індивідуальних вправ і виконання дослідницьких завдань.

Аудиторні дослідницькі завдання досить поширені при підготовці фахівців. Програмовані – це коли студенти отримують опис ситуації і перелік готових альтернативних рішень, кожне з яких, будучи реалізованим, може привести до різних результатів. Треба ретельно проаналізувати ситуацію і вибрати такий варіант, здійснення якого не суперечитиме вибраній концепції.

Творчі – це коли студент отримує завдання на самостійне перенесення наявних знань і умінь в нову ситуацію, на пошук нового оригінального рішення знайомої задачі, на перебудову знайомої Системи знань з позицій окремого предмету, нарешті, на підготовку проекту перспективного вирішення відомих проблем.

Пошукові – студентові дається опис ситуації і два альтернативні варіанти її рішення. Викладач дає завдання: уважно вивчити кожен варіант, визначити його достоїнства (до яких позитивних результатів він приведе) і недоліки (з якими втратами доведеться зіткнутися). Зваживши достоїнства і недоліки обох

варіантів, студент відбирає кращий.

«Круглий стіл» признається сьогодні однією з найбільш ефективних форм навчання фахівців. Міждисциплінарний «круглий стіл». На заняття виносяться теми, яку необхідно розглянути в різних аспектах: політичному, економічному, юридичному і так далі. На заняття запрошуються викладачі різних кафедр, фахівці, окремі посадові особи.

Між студентами розподіляються завдання для підготовки повідомлень по темах. У завершальній частині представники кафедр, запрошені особи коментують їх, дають рекомендації.

Професійний тренінг – форма активного навчання фахівців, призначена для формування комплексних навиків конкретного виду ділової поведінки (професійної діяльності і професійного спілкування). Це досягається в ході ігрового імітаційного моделювання до вирішення професійно орієнтованих ситуацій, що безперервно ускладнюються, при педагогічно доцільному поєднанні індивідуальної і групової ігрової діяльності студентів.

Самостійна робота студентів грає важливу роль і в піз-

нальному процесі. Не можна розглядати засвоєння знань як простий процес передачі знань від викладача до студента без урахування розумової діяльності самого студента. Пізнання без активності самого студента неможливе. Для продуктивної самостійної роботи студентів необхідно працювати над собою, виробляти в собі такі якості як увагу, відповідальність, наполегливість в подоланні труднощів і ін. Студентів необхідно також розвивати вміння роботи з книгою, конспектом, розбиратися в принципових схемах.

Висновок. Таким чином, у сучасних умовах формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації однією з фундаментальних базових компонентів їх професійної підготовки є використання вищезазначених педагогічних умов, що значно підвищить якість навчально-виховного процесу.

Подальшим напрямом дослідження можливе як аналіз практичного впровадження зазначених педагогічних умов у навчальний процес підготовки фахівців фізичної реабілітації.

Література і джерела

1. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2. Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
2. Бороздина Г.В. Психологія делового об'єднання / Г.В. Бороздина. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 224 с.
3. Загвязинский В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования / В.И. Загвязинский, Р. Атаханов. – М.: Изд. центр «Академия», 2001. – 208 с.
4. Зязюн І.А. Філософія практико-орієнтованої методології педагогічної дії / І.А. Зязюн // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. / гол. ред. В.К. Буряк – Кривий Ріг : КДПУ, 2004.
5. Подласый И.П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед.] / И.П. Подласый – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – 368 с.
6. Сухомлинська О.В. Актуальні проблеми виховання молоді на сучасному етапі / О.В. Сухомлинська // Педагогічні науки: зб. наук. праць. Вип. 34. / відп. ред. Є.С. Барбіна. – Херсон : ХДУ, 2003. – С.8-11
7. Щербань П.М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. / П.М. Щербань. — К.: Вища школа, 2002. — 215 с.

В статье раскрыто содержание определенных в исследовании педагогических условий подготовки специалистов физической реабилитации в высших учебных заведениях. Коротко показаны их особенности и влияние этих условий на качество подготовки специалистов как одного из основных составляющих фундаментальных базовых компонентов совершенствования учебно-воспитательного процесса в вузе.

Ключевые слова: педагогические условия, учебный процесс, профессиональная компетентность, самостоятельная работа, индивидуально-психологические особенности, профессиональный тренинг, компонент, педагогическое мастерство.

The content of pedagogical conditions of specialists in physical rehabilitation in higher educational establishments, is determined in the research, has been revealed in this article. Their peculiarities and influence on the quality of future specialists training as one of the main composing fundamental basic components of improving of educating and upbringing process have been considered.

Key words: pedagogical conditions, educational process, professional competence, individual work, individual and psychological peculiarities, professional training, component, pedagogical mastery.